

на, када се, посредством разних органа „упоредо са развојем туризма све више пажње посвећује туристичкој пропаганди“, судећи по приложеним табелама и графикама о експанзији туриста које писац спретно презентује читаоцима.

Можемо закључити да је др

Мартиновић у овој студији, као и у краћим прилозима о исто тако познатим туристичким насељима Црногорског приморја, својом вољом, енергијом и ентузијазмом повладао све препреке са којима се научници често рвају да би им стали на пут.

Василије Лукић

„РАНИ СРЕДЊИ ВЕК“

(У општој редакцији Дејвида Толбота Рајса. С енглеског језика превела Олга Шафарик. Издање „Југославије“, Београд 1976, стр. 360)

Издавачки завод „Југославија“ из Београда, својом едицијом — циклусом књига у којима се третирају проблеми историје свјетске културе, одавно је стекао симпатије научне, стручне и културне јавности, те се с правом свака његова књига очекује и прихвата с великим интересовањем. Свака од тих књига потврђује да је ова едиција „Југославије“ (да парадокс буде већи: без неког звучног и посебног помпезног имена) достигла такав ниво да се с правом данас може сматрати једном од најугледнијих у нас.

О високом реномеу ове едиције у научном и културном свијету довољно говоре само наслови њених књига, као што су: „Освит цивилизације“, „Ишчезле цивилизације“ и „Грчка и Рим“. Ту су дали резултати најсавременијих истраживања и синтезе о културрама и цивилизацијама на којима се темељи духовна и материјална традиција данашњег европског свијета.

„Рани средњи век“ је четврта књига и њом се настављају разматрања културе једне врло важне историјске епохе каква је она раног средњег вијека, односно ранофеудалног друштва и његове цивилизације. Књига је изузетно значајна за употпуњавање представа и сазнања о једном добу за које одавно постоји мишљење да је било мрачно у свем историјском значењу. Наиме, у свој књизи представљени су у најновијем свјетлу погледи и истраживачки резултати веће групе (претежно)

британских научника, универзитетских професора, о цивилизацији оног историјског раздобља познатог у периодизацији историје као рани средњи вијек. Ова обимна књига тематоки и временски строгог оквира представља уједначено и систематизовано штиво, богато илустровано бројним подацима и другим илустративним материјалом. Ранофеудално доба и његово друштво ту је представљено и сагледано у свјетлости најновијих интелектуалних понирања најелитнијих историчара Велике Британије (а и неких других), врхних познавалаца културе, односно цивилизације, посвећених у све оне релевантне чињенице и феномене који карактеришу ово историјско раздобље. Ти нови погледи, односно научна верификација цивилизације средњег вијека, познатог и као „мрачно доба“, знатно доприносе обогаћивању наших сазнања о тој важној историјској епохи, у понечему из основа мијењајући представе о тадашњем културно-историјском развоју и његовим тековинама.

Радознали научноистраживачки дух у последњих неколико деценија и у области историје довео је не само до откривања нових, неиспитаних чињеница већ и до преиспитивања оних које су одавно утврђене. Колико су неодређене границе за нова истраживања и какви се све научницима нуде методи за поузданију научну верификацију историјског материјала најбоље показују радови врхних стручњака заступље-

них у овој књизи, којима се из основа мијења традиционално схватање о духовној неразвијености и мрачњаштву средњег вијека. Увод у књигу чини историјски есеј „Мит о мрачном добу“ — написан надахнутим, бриљантним пером Дејвида Толбата Рајса, свјетског ауторитета за средњовјековну историју и генералног уредника и редактора ове књиге — у коме се експлицитно (а то потврђују и остали радови) каже да рани средњи вијек, супротно ономе што је досадашња историја тврдила, није био доба мрачњаштва, доба културне и стваралачке парализе. Напротив, и ово доба, према необоривим аргументима, овдје заступљених научника, створило је услове да се појаве надахнућа за неке подухвате који се убрајају међу највеће производе људског генија уопште. Разумије се, попрешно би било закључити да су радови у овој књизи први који мијењају наше представе о раном средњем вијеку, феудалном друштву и његовим духовним производима. Те представе су озбиљно пољуљане у посљедње три деценије изванредним радовима нашег највећег византолога академика Георгија Острогорског, чији су научни резултати и спознаје досегли у сами врх свјетске историјске науке. Његово обимно научно дјело освијетлило је неке сасвим тамне историјске просторе на Југоистоку Европе, у Средоземљу, предњој Азији, па и Африци (свуда гдје су досегле границе великог Источноримског царства, односно Византије), а нарочито на нашем јужнословеноком тлу. Осим тога, и књига Јохана Хојзинге „Јесен“ средњег века, објављена недавно по друти пут у нас, допринијела је мијењању неких досадашњих представа и сазнања о овој историјској епохи. Захваљујући свим тим новим интелектуалним пронађањима у средњевјековне историјске појаве, проблеме и процесе, чему књига „Рани средњи век“ чини врло драгоцјен научни прилог — ми данас више нијесмо у заблудама да је средњи вијек био мрачно доба у коме је царо-

вао искључиво догматски религиозни дух. Овим радовима се недвосмислено долази и до сазнања да је цивилизација ове епохе, мада оптерећена (до извјесне мјере, посебно на западноеропским просторима) религиозним догматским схватањима, схоластичким духом, имала и свој сјајан цват, остављајући нам нарочито на пољу умјетности, а и у неким другим областима стваралаштва, дјела достојна дивљења и савременог човјека. Илустративан доказ колико је та епоха обогатила општечовјечанску баштину представљају на примјер, фрескосликарство, иконопис и неки облици архитектуре.

Књига која је повод за ове редове, привидно хетерогена по структури текстова, најпотпуније презентира шестовјековну европску историју (између четвртог и десетог вијека). Она представља заокружен, цјеловит приказ раног средњег вијека, у коме су се збили важни свјетскоисторијски догађаји. Та епоха граничи се у друштвено-историјском смислу с рушењем робовласничког друштвеног система и изградњом првих појава феудалних друштвених односа, које су утирале пут потпуној феудализацији Европе. Ближе одређена, епоха раног средњег вијека означена је: нестанком Великог римског царства, односно падом његовог западног дијела, поклеклог под ударцима бурних варварских најезда и наступа, и из темеља уздрманог дубоком унутрашњом кризом робовласничких друштвених односа, побједом хришћанства, наставком западне половине Римског царства да живи под именом Византије, стварањем првих варварских државних организација на западноевропском простору и истовремено почецима стабилности, најприје у Византији, а нешто касније и у будућој западној Европи. Ваља нагласити да је почетак раног средњег вијека кинцидирао са залочињанем и снажењем арабљанске цивилизације, која ће управу у овој епохи доживјети велики успон и снажан процват не само на тлу пређње Азије и сјеверне Африке већ

дјелимично и на неким европским просторима. Из ове књиге јасно се уочава да је рани средњи вијек био оно историјско раздобље у коме су, условно речено, ударени темељи свијету какав познајемо, у културно-историјском, а дијелом и у гео-политичком погледу, и у ово наше доба.

Књига „Рани средњи век“ по својој структури подијељена је у четири засебна дијела, који су, пошто слиједи историјску и културну хронологију, међусобно повезани у једну логичку цјелину. Сва та четири засебна дијела тако су садржајно осмишљена да чине једну кохерентну синтезу историјског развојског развојског развојског друштва и његове цивилизације.

Први дио књига посвећен је разматрању свих оних узрока и посљедица збивања, догађаја и процеса на простору источног Средоземља, одакле су валови ислама заплускивали и праице Запада. Други дио обрађује Византију, земљу која је у том историјском раздобљу била центар једне снажне цивилизације, чије су традиције и висок домет у умјетности оставили неизбрисив траг не само у културној баштини југоисточне Европе већ и читаве Европе. Опис велике сеобе народа, чији су покрети имали далекосежне посљедице за развојак друштва, државних организација и читаве цивилизације на тлу Европе, чини садржај трећег дијела књиге. Посебно су у овом дијелу обрађени велики покрети Острогота, Визигота, Лангобарда, Словена и неких других варварских народа. Оно што чини свјезицу, научну новину у односу на ове народе, јесте убједљиво доказивање да је сваки народ понаособ дао одређен печат новом лику европског континента. Наиме, аутори текстова овог дијела књиге, извршном анализом историјског материјала и виспирним понирањем у културну баштину, извели су закључак да је карактер ових народа, размјештених на различитим европским просторима, дошао до пуног изражаја, прије свега, у њиховој блиставој у-

мјетности која је још по много чему и необична. Тиме је из темеља пољуљано схватање, које је имало дугу традицију, да су варварски народи у великој сеоби народа и зазвали пустош у култури ондашњег свијета и да нијесу ничим другим заслужили спомен у културној историји. Четврти дио књиге третира феномене европске цивилизације до краја десетог вијека.

Читава књига је написана бриљантним, модерним научним стилем, који има претежно есејистички карактер. То такође представља квалитет овог штива, јер се лако и са интересовањем чита.

Кад се склопи посљедња страница ове и формом и садржајем изванредно богате књиге, читалац долази до увјерења да је свјетска култура њоме заиста добила више него драгоцјен прилог, да је њом покренуто и разријешено много до сада неразјашњених питања историје раног средњег вијека, да је обрађена и употпуњена слика једне цивилизације о којој је и у стручним круговима било доста заблуда. То јој и чини посебно мјесто у европској историографској литератури и историји културе човјечанства уопште.

Пошто слиједи нове књиге у овој едицији, с правом се може очекивати (а то је и обећање издавача) да ће нас оне довести до модерних времена, те ћемо тако добити један заокружен поглед на развој свијета, настанак и развој појединих цивилизација, њихово настојање и пропадање, али не и уништење без трагова. Нове књиге ове веома значајне едиције, као и четири претходне, не само што ће обогатити наша сазнања о развоју свијета у прошлости већ ће (ваља очекивати), полазећи од савременог марксистичког схватања историје, утицати да се формира историјска свијест, сазнања да се у прошлости садржи садашњост, да смо ми сами дио свијета који има своју историју, али и да смо његови легитимни наследици, те да се на тој прошлости и садашњости темељи и будућност.

Књига, коју без резерве препоручујемо не само научној и стручној него и широкој културној јавности, мада се бави цивилизацијом једне историјске епохе одавно остале за нама, најбољи је доказ како се прошлост може интерпре-

тирати савременим научним методом и како се сва историјска збивања, појаве и друштвени процеси могу подврћи преиспитивању и презентирати у једној поузданијој научној верификацији.

Миомир Дашић

ВЕЛИКЕ СИЛЕ И СРБИЈА ПРЕД ПРВИ СВЕТСКИ РАТ,

Међународни научни скуп, Српска академија наука и уметности, Београд 1976. 843 стр.

Иако постоји врло велика историјска литература о узроцима и почетку првог свјетског рата, Сарајевском атентату, објави рата, току рата, дипломатској активности и политичким збивањима у току рата, — сва та питања и даље привлаче пажњу историјске науке, како наше југословенске тако и европске уопште. Најновији период омогућио је свестрано проучавање првог свјетског рата, у свим његовим компонентама, а омогућио је да се та проучавања врше научном методом, методом историјског материјализма, тј. проучавања са марксистичког гледишта. Свестрано проучавање првог свјетског рата олакшало је и отварање архива држава-учесница у рату.

Одјељење историјских наука Српске академије наука и уметности организовало је међународни скуп на тему: Велике силе и Србија пред први светски рат. Скуп је одржан у Београду од 13. до 15. септембра 1974. године. Радио је у пленуму и у три секције: Секција А — Велике силе и Србија, у ширем смислу; Секција В — Аустро-Угарска и Србија пред први свјетски рат; Секција С — Међународни раднички покрет о узроцима и почетку првог свјетског рата. Прочитани радови — њих 50 — објављени су у зборнику. Двадесет осам ових радова потиче из пера страних историчара. Радови страних историчара објављени су на језику на коме су читани, а уза сваки од њих објављен је и мањи или већи резиме на српскохрватском језику.

Историјско одјељење Српске академије наука одлучило се за о-

ву тему. из разлога што први свјетски рат није резултат само атентата у Сарајеву, у којему су убијени аустроугарски престолонаследник Фрањо Фердинанд и његова супруга, него има дубоке коријене у унутрашњим и спољним сукобима међу народима и државама у Европи у епохи империјализма. У средишту тих империјалистичких сукоба нашла се и мала Србија. Сукоби српско-аустријски, судећи по закључцима изнесеним у појединим од ових радова, почињу већ од онога дана када су се Срби у Србији почели борити за стварање своје националне државе, тј. од првог српског устанка на почетку XIX вијека. Додуше, ови аустро-српски сукоби били су само једна од многих супротности којима је била бременита Европа на почетку XX вијека. Говорећи о односима Аустро-Угарске и Србије, академик Васа Чубриловић (у раду Србија и Аустрија у XIX веку), између осталог, констатује: „Ови односи имају своју дугу историју, а сукоби између ових двеју држава своје дубоке корене и узроке. Када се расправља о овом питању погрешно би било почети са сарајевским атентатом 1914. године, балканским ратовима 1912. и 1913, или анексијом Босне и Херцеговине 1908... Узроци овога сукоба нису били везани за неку личност, неку странку, покрет или режим, већ су извирали из суштине унутрашњих супротности старе Хабзбуршке Монархије и нове српске државе од самог почетка њеног изграђивања у почетку XIX века“.

У радовима које доноси зборник говори се о мноштву питања и